

PRANEŠIMAI, STRAIPSNIAI, STATISTINIAI TYRIMAI

LIETUVOS STATISTIKA MININT PASAULINĘ STATISTIKOS DIENĄ

Dr. Jonas Markelevičius
Statistikos departamento generalinio direktoriaus
pavadootojas
Gedimino pr. 29, 01500 Vilnius
Tel. (8 5) 236 4820
El. p. jonas.markelevicius@stat.gov.lt

Vilija Lapėnienė
Statistikos departamento generalinio direktoriaus
pirmoji pavadootoja
Gedimino pr. 29, 01500 Vilnius
Tel. (8 5) 236 4821
El. p. vilija.lapėnienė@stat.gov.lt

2010 metų spalio 20 d. pirmą kartą minima Pasaulinė statistikos diena. Šį siūlymą pateikė Jungtinių Tautų Statistikos komisija 41-ojoje sesijoje, o rezoliuciją dėl Pasaulinės statistikos dienos paminėjimo priėmė JT Generalinė asamblėja. Pažymėdamas reikšmingą oficialiosios statistikos indėlį į visuomenės socialinę ekonominę plėtrą ir pasiekimus, JT Generalinis sekretorius laiškais kreipėsi į valstybių vadovus, pažymėdamas oficialiosios statistikos pasiekimus ir reikšmę visuomenės socialinei ekonominei plėtrai bei kviesdamas prisidėti minint šią dieną. Pagrindinėmis vertybėmis, 2010 m. pažymint Pasaulinės statistikos dieną, įvardyta paslaugų kokybė, profesionalumas ir integralumas.

Lietuvos oficialioji statistika pasitinka Pasaulinę statistikos dieną ne tik deklaruodama, bet ir realiai įgyvendindama demokratinės valstybės statistikos principus, atitikdama Europos statistikos standartus, sėkmingai tenkindama nacionalinių ir užsienio statistikos vartotojų poreikius. Straipsnyje aptariami Lietuvos statistikos raidos etapai, dabartis – kokia Lietuvos statistika pasitinka Pasaulinę statistikos dieną – ir perspektyvos.

PAGRINDINIAI LIETUVOS STATISTIKOS RAIDOS BRUOŽAI IR FAKTAI

Lietuvos statistikai ką tik sukako devyniasdešimt vieni metai. Nuo 1919 m. rugsėjo 6 d. Kaune įsteigto Bendrosios statistikos departamento iki XXI a. modernios europietiškos statistikos įstaigos driekiasi ilgas, sudėtingas, permainų kupinas šios labai svarbios valstybės įstaigos kelias.

Galimybė šalies statistikai tapti savarankiška atsirado tik 1918 m., Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe. Tarpukario laikotarpį galima laikyti pirmuoju ir reikšmingiausiu etapu, kai buvo sukurta valstybinės statistikos organizacinė struktūra, padėti teisiniai pa-

grindai, nustatyti metodologiniai principai ir metodinės priemonės, pradėti vykdyti reguliarius statistiniai tyrimai, atlikti didieji statistikos darbai (surašymai), formuota ir tobulinta statistinė metodologija bei vykdytas akademinis darbas. Šis laikotarpis išsamiai apibūdintas profesoriaus S. Martišiaus (1999; 2009) straipsnių serijoje.

1940–1941 m. ir hitlerinės okupacijos laikotarpis Lietuvos statistikai buvo „tamsiausias“ visame devynių dešimtmečių kelyje. 1940-aisiais, kai, prof. M. Romerio žodžiais tariant, vyko politinio teatro vaidinimas, buvo panaikintas Centralinis statistikos biuras ir tuometinės Vyriausybės nutarimu buvo įsteigta respublikinė Liaudies ūkio apskaitos valdyba, įtraukta į bendrą Sovietų Sąjungos apskaitos ir statistikos sistemą. Taip Lietuvos statistika neteko savarankiškumo. Karo metų laikotarpis dar mažai nagrinėtas ir žinomas. Jis trumpai nušviestas habil. dr. J. Grėskos straipsnyje (1999). Svarbiausius to laikotarpio demografinius ir socialinius, žemės ūkio, pramonės, prekybos rodiklius galima rasti Rygoje leistame leidinyje „Statistische Berichte für das Ostland“, greta Latvijos, Estijos ir Baltarusijos rodiklių.

Pokarinis ir sovietinis valstybės statistikos raidos etapas yra įvertintas ir aprašytas profesoriaus S. Martišiaus ir P. Adlio, ilgus metus dirbusio tuometinės Centrinės statistikos valdybos viršininko pavadootoju, o vėliau (1997–2001 m.) – atkurtos nepriklausomos Lietuvos Statistikos departamento vadovu, todėl šis laikotarpis čia nebus plačiau nagrinėjamas. Paminėtina tik, kad minėtu laikotarpiu statistikos mokslas klasifikuotas kaip socialinis, kurio teorinis pagrindas – marksizmo-leninizmo mokymas. Valstybės statistikai, kaip praktinės veiklos sričiai, buvo priskirta planų vykdymo kontrolės funkcija, nebuvo akcentuojamas statistinių duomenų konfidencialumas, statistinės informacijos prieinamumas (ne visi rodikliai buvo viešai skelbiami ir prieinami, daug informacijos buvo skirta „tarnybiniam

naudojimui“ arba turėjo žymę „slapta“ – tokia informacija buvo rengiama centralizuotai (Maskvoje) ir teikiama išimtinai politinei vadovybei), o makroekonominė statistika buvo visiškai nepalyginama su Vakarų valstybių statistiniais rodikliais. Sovietinio laikotarpio statistikai labai reikšmingas buvo ideologinis vaidmuo ir tuo pat metu – menkas visuomenės pasitikėjimas.

Daugiausia dėmesio šiame straipsnyje skiriama paskutiniajam statistikos raidos dešimtmečiui ir Pasaulinės statistikos dienos išvakarėms: kokia Lietuvos statistika sutinka šią dieną.

Atkūrus nepriklausomybę, ypač pastarąjį dešimtmetį, šalies oficialiajai statistikai buvo iškelti nauji reikalavimai, siekiant didesnio pasitikėjimo ja, visiškos jos atitikties Europos statistikos sistemos (ESS) reikalavimams ir augantiems statistinės informacijos vartotojų poreikiams. Statistikos departamentui pavestas koordinacinis vaidmuo, pasireiškiantis rengiant ir derinant metines oficialiosios statistikos darbų programas, paskirstant darbus ir atsakomybę statistiką rengiančioms valstybės institucijoms, atsiskaitant Vyriausybei už jų vykdymą, rengiant veiklos strategijas (šiuo metu įgyvendinami trečiojo strateginio laikotarpio 2008–2012 m. tikslai ir uždaviniai).

Pagrindinis tikslas rengiant valstybės statistiką – nuolat gerinti statistinės informacijos kokybės rodiklius, optimizuojant jos rengimo (statistinius) procesus ir kuo geriau tenkinant statistinės informacijos vartotojų poreikius. Statistinių duomenų surinkimas, statistinės informacijos rengimas yra pagrindiniai veiklos procesai, lemiantys statistinės informacijos kokybę. Jie tapo svarbiomis plėtos kryptimis. Šiam procesui analizuoti ir dokumentuoti buvo skirta daug dėmesio: parengtos procesų schemos ir aprašai (statistinių tyrimų metodikų, statistinių ataskaitų formų rengimo, tvirtinimo ir testavimo, statistinių duomenų redagavimo, jų kokybę nusakančių požymių fiksavimo ir kiti). Detalizuoti atskirų statistinių tyrimų subprocesai. Taip pat apibrėžta darbuotojų atsakomybė vykdant statistinius tyrimus, atliekami statistinių tyrimų vadovų savęs vertinimai. Daug dėmesio skiriama konkrečios statistinės informacijos rengimui dokumentuoti: parengti bendrieji tyrimo planai, Metodinėje komisijoje svarstomos atnaujintos ir naujų statistinių tyrimų metodikos, testuojamos naujų statistinių tyrimų statistinių ataskaitų formos. Parengtos ir interneto svetainėje paskelbtos sutrumpintos statistinių tyrimų metodikos, pradėti rengti ir skelbti statistinių rodiklių kokybės aprašai.

2007 m. pradėtas reorganizuoti gyventojų apklausas atliekančių klausėjų tinklas, siekiant racionaliau paskirstyti darbo krūvį, efektyviau panaudoti išteklius, kompiuterizuoti apklausas.

Statistiniuose tyrimuose diegiami matematiniai metodai: taikomi šiuolaikiniai imčių metodai, tam tikrų statistinių rodiklių laiko eilutės perskaičiuojamos, pašalinant sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką, statistiniams rodikliams vertinti taikomi ekonometriniai, o statistinių duomenų kokybei analizuoti – matematinės statistikos metodai. Pritaikius ekonometrinius metodus buvo sutrumpintas aktualių trumpojo laikotarpio rodiklių (pvz., šalies bendrojo vidaus produkto (BVP) skelbimo terminas). Mėnesinė statistinė informacija 2009 m. buvo skelbiama vidutiniškai 17-tą, ketvirtinė – 57-tą dieną ataskaitiniam ketvirčiui pasibaigus. Rodiklių duomenų bazėje metinė statistinė informacija skelbiama vidutiniškai po 193 dienų ataskaitiniam laikotarpiui pasibaigus.

Diegiami tarptautiniai ir nacionaliniai klasifikatoriai: parengta Europos Bendrijos statistinio ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriaus (NACE rev 2.) naujos redakcijos lietuviška versija (EVRK 2 red.). Statistiniame ūkio subjektų registre ūkio subjektai perkoduoti pagal naują versiją.

Įdiegus ABBYY kompiuterinę programą (kuri kiek anksčiau pradėta naudoti Valstybinėje mokesčių inspekcijoje), ūkio subjektų, teikiančių statistines ataskaitas elektronine forma, skaičius pradėjo sparčiai augti. 2010 m. elektronines ataskaitas teikė jau daugiau negu 60 proc. respondentų. Statistikos departamento teikiamos elektroninės statistinių duomenų rinkimo ir statistinės informacijos sklaidos paslaugos atitinka penktąjį viešųjų paslaugų perkėlimo į internetą brandos lygį.

2004 m. pradėta ir 2005 m. baigta regioninė statistikos sistemos reforma. Statistikos sistema Lietuvoje, palyginti su kitomis Europos valstybėmis, buvo per daug gremėzdžiška ir neefektyvi. Reformos būtinumą lėmė tai, kad egzistavusi sistema buvo trijų lygmenų: šalies, apskričių ir savivaldybių, t. y. net sudėtingesnė negu sovietiniu laikotarpiu. Tuo tarpu Vakarų Europos šalyse statistikos sistemos dažniausiai buvo visiškai arba iš dalies centralizuotos ir todėl gerokai efektyvesnės. Be to, informacinių technologijų plėtra sukūrė prielaidas modernioms statistinių duomenų surinkimo priemonėms diegti. Įsteigtoms penkioms teritorinėms statistikos valdyboms (TSV) (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio) pavestos labai svarbios statistinių duomenų surinkimo ir tvarkymo, taip pat – regioninės valdžios aprūpinimo statistine informacija funkcijos. Kartu sukurtas uždaras tinklas statistiniams duomenims saugiai perduoti. Sukurtos darbo vietos veikia kaip nutolusios, joms užtikrinama prieiga prie visų Statistikos departamento informacinių išteklių: statistinio registro, klasifikatorių, statistinių duomenų bazių.

2009 m. liepos mėn. dėl prasidėjusios ekonomi-

nės finansinės krizės ir gerokai sumažintų asignavimų oficialiajai statistikai teko panaikinti ir statistikų pareigybes savivaldybėse, o jų funkcijas perduoti penkioms TSV.

Ypač reikšmingi šalies statistikai buvo 2004 m., kai Lietuvai tapus Europos Sąjungos (ES) nare šalies oficialioji statistika įsijungė į ESS. 2005 m. ES Statistikos programų komitetas patvirtino ir paskelbė Europos statistikos praktikos kodeksą, paspartino penkiolikos pagrindinių principų įgyvendinimą ne tik Statistikos departamente, bet ir kitose oficialiąją statistiką tvarkančiose institucijose. Kodekse apibrėžti Europos statistiką tvarkančių institucijų profesinio nepriklausomumo, išteklių pakankamumo, sąnaudų efektyvumo, statistinių duomenų konfidencialumo, rengiamos statistinės informacijos kokybės ir naštos respondentams mažinimo. Europos statistikos tarnybose didelis dėmesys pradėtas skirti sisteminiam kokybės valdymui. Keitėsi kokybiškos statistinės informacijos samprata. Nuo statistinės informacijos kokybės, siaurąja prasme suprantamos kaip statistinės informacijos tikslumas, pereita prie statistinės informacijos kokybės, kaip visos reikalavimų sistemos, apimančios statistinės informacijos reikalingumą, tikslumą, savalaikiškumą ir punctualumą, aiškumą ir prieinamumą, suderinamumą ir palyginamumą, vertinimo.

2007 m. Statistikos departamentas tapo antrąja Europos statistikos tarnyba (pirmoji – Slovakijos statistikos tarnyba), įvertinta atitikties Kokybės vadybos sistemų standarto ISO 9001:2000 reikalavimams sertifikatu. 2007 m. sukurta Statistikos departamento veiklos kokybės rodiklių matavimo sistema leidžia priimti skubius, objektyvia informacija grįstus sprendimus, svarbius tobulinant veiklą ir šalinant trūkumus. Nuo 2007 m., siekiant nešališkai įvertinti statistinės informacijos rengimo kokybę, pasidalyti patirtimi, įvardyti geruosius pavyzdžius, reguliariai tikrinami statistinės informacijos rengimo procesai. 2009 m. balandžio mėn. nepriklausomų sertifikavimo įstaigos „Bureau Veritas Certification Lietuva“ auditorių grupė įvertino Statistikos departamento vadybos sistemos atitiktį naujosios Kokybės vadybos sistemų standarto ISO 9001:2008 redakcijos reikalavimams ir suteikė atitikties šiems reikalavimams sertifikatą. Šiais metais rengiamasi pakartotiniam Statistikos departamento vadybos sistemos kokybės sertifikavimui.

Statistikos departamente veikia darbo laiko sąnaudų vertinimo sistema, kurios duomenys naudojami vertinant darbuotojų darbo krūvį, planuojant biudžetą ir analizuojant jo vykdymą, numatant ir įgyvendinant kokybės valdymo priemones. Veiklos procesams gerinti pradėti taikyti šios sistemos rezulta-

tai, sukurtas išteklių panaudojimo analizės mechanizmas, t. y. atliekamas analogiškų darbų, statistinių tyrimų, procesų trukmės ir finansinių sąnaudų palyginimas.

Toliau tobulinama mokymo sistema: siekiama, kad mokymų planai kuo labiau atitiktų Statistikos departamento strateginius tikslus bei darbuotojų asmeninius karjeros planus ir sudarytų darbuotojams galimybę įvykdyti šiuose planuose numatytus uždavinius. Numatyta reformuoti mokymų sistemą, didesnę dėmesį skirti žinių, kurias perteiktų Statistikos departamento specialistai, sklaidai. Tam tikslui gautos ES struktūrinių fondų lėšos.

Sėkmingai pradėta ekspertinės pagalbos teikimo kitų šalių statistikos tarnyboms ir statistinės informacijos vartotojų statistinio raštingumo plėtra įpareigoja ugdyti ekspertus – plėsti darbuotojų, gebančių skaityti paskaitas, ratą, rengti seminarus darbuotojams ir vartotojams bei teikti ekspertinę pagalbą kitų šalių statistikos tarnyboms įvairiose statistikos ar statistikos sistemos tobulinimo srityse.

Kas ketvirtį atliekama metinių veiklos planų vykdymo stebėseną, analizuojama pasiekta pažanga, sunkumai ir problemos, teikiami siūlymai jiems šalinti. Ketvirtinės metinių veiklos planų vykdymo ataskaitos pristatomos Statistikos departamento kolegijai.

Nuo šių metų pradžios pradėjo veikti išteklių planavimo bei apskaitos sistema, leidžianti pagerinti sąnaudų kontrolę, finansinių išteklių planavimą, jų panaudojimo stebėseną, sudaryti projektų apskaitą, taip pat palyginti analogiškų darbų ir paslaugų finansines bei darbo laiko sąnaudas, o kainodarą grįsti realiai patirtų išlaidų principu.

2010 m. vykdomi baigiamieji darbai diegiant integruotą statistikos informacinę sistemą.

SVARBIAUSIŲ STATISTIKOS SRIČIŲ PLĖTRA

Didžioji socialinės statistikos dalis buvo rengiama ES šalių narių dženelmenišku susitarimu arba pagal Europos Sąjungos statistikos tarnybos (Eurostat) ir Jungtinių Tautų rekomendacijas. Rengiant analitinius pranešimus apie demografinę ir socialinę šalies raidą bendradarbiauta su mokslininkais, demografais, sociologais, ekonomistais. Statistinei informacijai rengti vis plačiau naudojami Gyventojų registro centrinės duomenų bazės ir kiti administraciniai duomenys.

Vykdam Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo parengiamuosius darbus, priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, kuriuo reglamentuotas Lietuvos Respublikos

2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo atlikimo laikas, sudaryta Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo vyriausioji komisija. Siekiant patikslinti surašymo organizavimo, metodikos, statistinių duomenų apdorojimo, statistinės informacijos rengimo ir sklaidos technologinius sprendimus, pasirengta bandomajam gyventojų ir būstų surašymui, kuris atliktas 2010 m. kovo–balandžio mėn.

Naujų ekonomikos reiškinių – rinkos globalizacijos, didėjančios paslaugų svarbos, aplinkos apsaugos procesų, informacinės visuomenės plėtros, žemės ūkio struktūros pokyčių naujajame dešimtmetyje, ypač Lietuvai tapus ES nare, – atsiradimas įpareigojo šiuos reiškinius statistiškai stebėti. Verslo statistika atspindi minėtus procesus ir teikia savalaikę ir aukštos kokybės statistinę informaciją apie struktūrinius ekonomikos, verslo sektorių pokyčius. Statistiniai duomenys apie įmonių verslą yra naudojami verslo konkurencingumui, našumui ir plėtrai analizuoti, taip pat Lisabonos strategijos įgyvendinimo programai stebėti. Daug pastangų įdėta tobulinant Statistinį ūkio subjektų registrą, kartu naudojant administracinius ir statistinių tyrimų duomenų šaltinius. Pagerėjus registro kokybei, sumažėjo nerastų įmonių skaičius, išaugo įmonių atsisakymo lygis.

Artimiausiu strateginiu laikotarpiu numatoma išplėsti verslo statistiką, siekiant atspindėti ekonomikos globalizaciją, įmonių verslumą ir konkurencingumą, rengti detalesnę ir operatyvesnę statistinę informaciją apie verslą.

Makroekonomikos statistikoje daugiausia dėmesio skiriama nacionalinių sąskaitų rodiklių rengimui pagal 1995 m. Europos sąskaitų sistemą (ESS'95), metodologinius reikalavimus atitinkančių papildomų rodiklių, ypač valdžios sektoriaus finansų statistikos srityje, pateikimui laiku ir patikimumo užtikrinimui. Vartotojams pateikiamos revizuotos nacionalinių sąskaitų rodiklių laiko eilutės, įdiegtas grandininio susiejimo metodas rodiklių pokyčiams tiksliau vertinti, ekonomikos sektorių ilgalaikio materialiojo turto atsargos įvertintos atkuriamąja verte, Eurostatui pateiktas bendrųjų nacionalinių pajamų (BNP) šaltinių ir metodų aprašas, užtikrinantis ES nuosavų išteklių statistikos skaidrumą. Sutrumpintas ketvirtinio BVP pirmojo ir antrojo įvertimo skelbimas (pirmojo – iki 28, antrojo – iki 60 dienų atskaitiniam laikotarpiui pasibaigus). Valdžios sektoriaus skolos ir perteklinio deficito, nuosavų išteklių skaičiavimo, bendrųjų nacionalinių pajamų, suderinto vartotojų kainų indekso rodiklių rengimo procedūros buvo audituojamos Europos Komisijos (EK) ir Europos centrinio banko ekspertų (perteklinio deficito pažymos rengimo procedūros audituo-

jamos reguliariai, šį rudenį bus atliktas planinis EK auditas) ir įvertintos be rimtų pastabų.

Išskirtinis Statistikos departamento atliekamas darbas yra metinės valstybės turto ataskaitos rengimas. Pagal Valstybės ir savivaldybių turto valdymo ir disponavimo juo įstatymo nuostatas ūkio subjektų pateiktų duomenų teisingumą tikrina Valstybės kontrolė – tai suteikia galimybę patikslinti ataskaitos rodiklius. Patikslinta Valstybės turto ataskaita teikiama Vyriausybei svarstyti ir Valstybės kontrolei audituoti. Galiausiai ataskaita ir Valstybės kontrolės išvada teikiamos Seimui. Ataskaita atspindi valstybės turto struktūrą ir pokyčius. Nuo 2010 m. įsigaliojus naujai apskaitos tvarkai, biudžetinėse įstaigose bus atnaujinta ataskaitos rengimo tvarka, siekiant sparčiau spręsti tikrosios turto vertės nustatymo problemas.

Makroekonomikos statistikos tolimesnės plėtros tikslas – rengti papildomus makroekonomikos rodiklius, reikalingus kompleksinei ūkio raidos stebėsenai, makroekonomikos prognozėms, šalies ir ES ekonomikos politikos ir valdymo sprendimams pagrįsti ūkio globalizacijos ir dinamiškų pokyčių sąlygomis ir juos skleisti, atsižvelgiant į kintančius vartotojų poreikius.

Lietuvai įstojus į ES, regioninė statistika tapo prioritetinė. Regioninių statistinių duomenų palyginamumui su ES šalimis užtikrinti 2003 m. buvo priimtas ES reglamentas dėl bendro statistinių teritorinių vienetų klasifikatoriaus (NUTS). Šiais metais jis vėl atnaujinamas. Lietuva šiame etape pakeitimų nepateikė.

Statistinės informacijos vartotojų patogumui 2007 m. regioninių duomenų bazė integruota į Rodiklių duomenų bazę, yra nuolat papildoma statistine informacija pagal apskritis ir savivaldybes.

Regioninės statistikos plėtros galimybes lemia daug veiksnių. Dėl palyginti mažų statistinių tyrimų imčių statistinės informacijos kokybė detalesniu regioniniu lygmeniu yra nepakankamai aukšta, o statistiniai rodikliai ne visada patikimi. Todėl siekiama vis plačiau panaudoti administracinių šaltinių duomenis.

Formuojant regioninę politiką ir planuojant regionų reformą, kuria siekiama objektyviai atspindėti socialinius bei ekonominius regionų skirtumus, labai svarbu dabar ir ateityje plėtoti pritaikytą statistinių regioninių rodiklių sistemą.

RYŠIAI SU VARTOTOJAIŠ

Nuo 2005 m. reguliariai atliekami vartotojų nuomonių tyrimai leidžia visapusiškai įvertinti vartotojų pasitenkinimą Statistikos departamento teikiamomis paslaugomis bei jų kokybę. 2007 m. vartotojų nuomonių tyrimų sistema buvo pripažinta gerosios

patirties pavyzdžiu viešojo administravimo sektoriuje.

Siekiant užtikrinti statistikos vartotojų poreikį gauti statistinę informaciją jiems patogiu būdu, 2009 m. buvo keičiama statistinės informacijos sklaidos politika, atsisakant nemažos dalies statistikos leidinių ir plečiant Rodiklių duomenų bazę. Vietoje 2008 m. išleistų 200 įvairaus periodiškumo statistikos leidinių, 2009 m. spausdintine forma buvo publikuoti tik svarbiausi metiniai ir reprezentaciniai statistikos leidiniai – mėnraštis „Lietuvos ekonominė ir socialinė raida“, ketvirtinis leidinys „Lietuvos ekonomikos apžvalga“ ir kt. Naudojimasis statistine informacija ir Statistikos departamento veiklos efektyvumas yra tiesiogiai susiję su visuomenės pasitikėjimu statistika, statistinės informacijos aktualumu, prieinamumu, pateikimo laiku ir aiškumo kriterijų taikymu, vartotojų nuomonės ir poreikių paisymu. 2006 m. buvo parengtas vartotojų statistinio raštingumo ugdymo planas. Ugdant statistikos vartotoją interneto svetainėje sukurtas skyrelis „Statistika mokykloms“ – įgarsinta ir animuota mokomoji priemonė 5–8 klasių moksleiviams jų statistiniam raštingumui tobulinti su tikslu ugdyti naują statistinės informacijos vartotojų kartą, suprantančią statistiką ir mokančią ja naudotis. Taip pat skaitomos pažintinės paskaitos mokiniams, pedagogams, studentams, žiniasklaidos atstovams. Keletas Statistikos departamento darbuotojų, turinčių mokslo laipsnius ir pedagoginius vardus, reguliariai skaito statistikos paskaitas universitetų studentams, iš kurių nemažai, baigę studijas, dirba Statistikos departamente.

Mokslo bendruomenei sudarytos sąlygos naudoti pirminius statistinius duomenis mokslo tikslams nepažeidžiant europinių konfidencialumo reikalavimų. Konfidencialūs statistiniai duomenys gali būti teikiami naudotis mokslo tikslams taip, kad pagal juos nebūtų galima tiesiogiai identifikuoti respondentų, kartu didinant jų naudingumą. Gerinant galimybes panaudoti mikroduomenis mokslo ir studijų tikslams, jau šiais metais keletą socialinių tyrimų duomenys bus teikiami kaip viešieji failai nesukeliant pavojaus, kad bus pažeistas konfidencialumo principas ir atskleista konfidenciali informacija.

Šiam strateginiam laikotarpiui numatyta plėsti mikroduomenų panaudojimo galimybes ir formas bei sukurti vartotojų individualių poreikių įvertinimo sistemą ir pritaikyti ją individualių paslaugų plėtrai.

RYŠIAI SU RESPONDENTAIS

Statistikos departamentas siekia nuolat gerinti veiklą, vis daugiau dėmesio skirti vartotojams ir partneriams, stiprinti ryšius su statistinių duomenų teikėjais,

veiksmingiau naudoti išteklius, įgyvendinti priemones, mažinančias statistinės atskaitomybės naštą respondentams. Atsiliepdamas į EK iniciatyvą dėl verslų reglamentuojančių teisės aktų administracinės naštos verslui mažinimo, Statistikos departamentas pradėjo vykdyti statistinės naštos respondentams mažinimo veiksmų programą. 2008 m. Statistikos departamento interneto svetainėje pradėjo veikti specialus skyrelis, kuriame skelbiama statistinės atskaitomybės naštos mažinimo politika, informacija apie įgyvendinamas šios naštos mažinimo priemones, pasiektus rezultatus, o respondentai gali teikti siūlymus įvairiais statistinės atskaitomybės tobulinimo klausimais. Statistinės atskaitomybės naštai vertinti nuo 2006 m. skaičiuojamas naštos rodiklis, išreikštas vidutinėmis metinėmis vienos įmonės laiko sąnaudomis statistiniams duomenims parengti ir statistinėms ataskaitoms pildyti (valandomis). Šis rodiklis 2009 m. sumažėjo vidutiniškai viena valanda ir sudarė 11,2 val. (2008 m. – 12,2 val.). Statistikos departamento pastangos ir sukurta atskaitomybės naštos stebėsenos sistema 2008 m. laimėjo apdovanojimą už biurokratinės naštos verslui mažinimo iniciatyvą Lietuvoje, o 2009 m. pateko į Europos verslininkystės apdovanojimų finalą, kuriame buvo pripažinta vienu iš 13 geriausių projektų, pretendavusių į Europos verslininkystės apdovanojimus. Tolimesnis tikslas – stiprinti bendradarbiavimą su respondентаis, stebėti jiems tenkančią statistinės atskaitomybės naštą, nuolat ieškoti ir diegti naujas priemones jai mažinti.

TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS

Į ESS veiklą Lietuvos statistika įsitraukė 2002 m. Dalyvavimas joje labai prisidėjo prie Statistikos departamento veiklos tobulinimo ir kvalifikuotų specialistų ugdymo.

Lietuvai tapus ES nare, departamento specialistai pradėjo aktyviai dalyvauti priimančios ES sprendimus statistikos srityje specialiosiose ESS darbo grupėse, komitetuose, kurių tikslas – tobulinti ESS darbo organizavimą, efektyviai naudojant visų ESS narių išteklius. Statistikos departamentas, kaip ESS partneris, dalyvauja įgyvendinant Bendrijos statistikos programas ir ES teisės aktus, susijusius su statistikos sričių tobulinimu ir plėtra. Statistikos departamentas tęsia aktyvų dalyvavimą ESS komiteto, Pinigų, finansų ir mokėjimų balanso statistikos ir kitų komitetų veikloje bei ES Tarybos darbo grupės statistikos klausimais posėdžiuose, sprendžiant strateginius ESS klausimus.

Statistikos departamentas taip pat aktyviai dalyvauja tarptautinio bendradarbiavimo programose.

Kasmet rotacijos principu vyksta Baltijos šalių (Lietuvos, Latvijos ir Estijos) statistikos priežiūros komiteto posėdžiai, kurių metu dalijamasi gerąja šalių patirtimi, aptariami pasiekti rezultatai, sudaromi tolesnio bendradarbiavimo statistikos srityje planai pagal 1994 m. pasirašytą Baltijos šalių bendradarbiavimo sutartį ir bendrą 1996 m. Baltijos šalių ir Eurostato pareiškimą. Jų pagrindu bendrus trišalius renginius organizuoja konkrečių statistikos sričių specialistai – surašymų, užsienio prekybos, nacionalinių sąskaitų, kainų statistikos, statistinės informacijos platinimo, informacinių technologijų diegimo statistikos rengimo procesuose ir t. t.

Plėtodamas tarptautinį bendradarbiavimą Statistikos departamentas palaiko glaudžius ryšius ir su kitų ES šalių bei kitų pasaulio šalių statistikos tarnybomis, tarptautinėmis organizacijomis. Kasmet organizuojami keli statistikos tarnybų vadovų susitikimai, kuriuose aptariami strateginio bendradarbiavimo klausimai, pristatomi šalių pasiekimai, numatomi tolesnio bendradarbiavimo planai. Per paskutinį dešimtmetį vyko Lietuvos tarnybų vadovų susitikimai su šių šalių statistikos tarnybų vadovais: Airijos, Austrijos, Danijos, Estijos, Ispanijos, Latvijos, Lenkijos, Moldovos, Nyderlandų, Rusijos, Suomijos, Švedijos. Šiais metais numatytas susitikimas su Lenkijos nacionalinės statistikos vadovais.

Stiprindamas ryšius su kitų šalių statistikos tarnybomis, 2008 m. gegužės mėn. Statistikos departamentas priėmė 72 jaunuosius specialistus iš Nyderlandų Karalystės statistikos tarnybos. Vizito metu pasikeista patirtimi šiose statistikos srityse: įmonių, švietimo, sveikatos, demografijos, valdžios sektoriaus finansų, bei užmegzti tolesni bendradarbiavimo ryšiai. 2009 m. Statistikos departamente lankėsi Viduržemio jūros regiono šalių (MEDSTAT) statistikai, taip pat Palestinos statistikai pasisemti patirties imčių metodo taikymo klausimu.

Išaugusi Statistikos departamento specialistų kvalifikacija ir sukauptos žinios integruojantis į ESS suteikė galimybę aktyviai dalyvauti įvairiose techninės pagalbos programose. Nuo 2001 m. departamento statistikai sėkmingai konsultavo Albanijos, Baltarusijos, Bosnijos ir Hercegovinos, Kirgizijos, Kosovo, Makedonijos, Juodkalnijos, Tadžikijos, Turkijos, Turkmėnijos, Ukrainos, Uzbekijos, Serbijos statistikos tarnybų specialistus.

Vienas iš svarbesnių Lietuvos ES politikos įvykių, stiprinantis Lietuvos statistikos įvaizdį Europoje, 2008 m. rugsėjo 25–26 d. organizuota kasmetinė Europos statistikos tarnybų vadovų konferencija. Statistikos departamentas ir Europos Sąjungos statistikos

tarnyba organizavo 94-ąją tarptautinę nacionalinių statistikos tarnybų generalinių direktorių (DGINS) konferenciją tema „Oficialiosios statistikos vaidmuo mažinant administracinę naštą“. Konferencijoje įžanginę kalbą sakė už ekonomikos ir piniginius reikalus atsakingas Europos Komisijos narys Joaquinus Almunia.

RYŠIAI SU PARTNERIAIS

Rengiant oficialiąją šalies statistiką ir įgyvendinant metines oficialiosios statistikos darbų programas dalyvauja apie 20 valstybės institucijų ir įstaigų bei Lietuvos bankas. Oficialiąją statistiką tvarkančių valstybės institucijų atstovai kartu su Statistikos departamento darbuotojais dalyvauja ESS sprendimų priėmimo procese, Eurostato ir tarpinstitucinėse darbo grupėse sprendžiant statistikos sričių plėtros, organizavimo ir tobulinimo klausimus. 2006 m. pradėti Europos statistikos praktikos kodekso nuostatų įgyvendinimo darbai Europos statistiką tvarkančiose institucijose. Kai kuriose iš jų atliktas atitikties Europos statistikos praktikos kodekso nuostatomis savęs vertinimas.

Statistikos departamento bendradarbiavimas su mokslo įstaigomis, valstybės institucijomis, visuomeninėmis organizacijomis turi ilgalaikes tradicijas. Stiprinamas ir plečiamas bendradarbiavimas su mokslo įstaigomis, jų darbuotojai pasitelkiami rengiant metodikas, atliekant ekspertizes, analizuojant statistinę informaciją. Mokslo įstaigos teikia siūlymus dėl tarptautinių organizacijų rekomendacijų taikymo ir statistinės informacijos rengimo bei analizės. Bendradarbiaujama įgyvendinant projektus, organizuojant konferencijas, apvalaus stalo diskusijas ir kitus forumus, rengiant bendrus straipsnius ir apžvalgas. Glaudūs ryšiai palaikomi su Lietuvos statistikų sąjungos nariais. Reguliarių seminarų metu aptariami naujausi statistikoje taikomi metodai, aktualūs ir probleminiai statistikos klausimai. Statistikos departamentas kartu su Lietuvos statistikų sąjunga rengia ir leidžia statistikos žurnalą „Lietuvos statistikos darbai“, kuriame publikuojami ekonominiai ir socialiniai pranešimai, mokslo atstovų ir Statistikos departamento darbuotojų straipsniai statistikos temomis.

Tolimesnės plėtros tikslas – sustiprinti koordinuojantį Statistikos departamento vaidmenį rengiant ir skleidžiant oficialiąją statistinę informaciją bei įgyvendinant kitose oficialiąją statistiką tvarkančiose institucijose joms aktualias Europos statistikos praktikos kodekso nuostatas.

2010 m. rugsėjo mėn. Statistikos departamentas

organizavo tarptautinę konferenciją marketingo ir duomenų bazių tema. Joje dalyvavo statistikos tarnybų atstovai iš daugiau kaip dvidešimties labiausiai statistikos srityje pažengusių valstybių iš keturių pasaulio žemynų ir dviejų tarptautinių organizacijų.

2008–2012 m. Statistikos departamento strateginės nuostatos įpareigoja departamento specialistus aktyviai dalyvauti ESS veikloje, ieškant naujų veiklos formų ir metodų, plečiant techninės pagalbos programų geografiją bei formuojant Lietuvos įvaizdį Europoje ir pasaulyje.

Statistikos departamento atstovas dalyvavo specialioje ESS darbo grupėje, parengusioje Bendrijos statistikos įstatymo projektą.

Statistikos departamento atstovai aktyviai dalyvavo specialiosiose darbo grupėse, kurios įgaliotos parengti siūlymus dėl efektyvaus ESS išteklių panaudojimo, planavimo ir programavimo tobulinimo, taip pat dalyvavo specialioje darbo grupėje rengiant naujo ESS bendradarbiavimo ir komunikavimo koncepciją, t. y. ESS tinklų kūrimo koncepciją.

Statistikos departamento darbuotojai kasmet dalyvauja Eurostato darbo grupių (vidutiniškai 100) ir Komisijos komitetų (9) posėdžiuose, įvairių tarptautinių organizacijų (Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos, Tarptautinio valiutos fondo, Jungtinių Tautų, Europos ekonomikos komisijos, Maisto ir žemės ūkio organizacijos) organizuojamuose renginiuose.

ES darbuotojai aktyviai dalyvauja ES Tarybos statistikos darbo grupėje, kuri nagrinėja ir teikia naujus pasiūlymus ES reglamentams ir kitiems teisės aktams.

Kasmet Lietuvos statistika dalyvauja Jungtinių Tautų Statistikos komisijos sesijos darbe. 2008 m. Statistikos departamentas išrinktas Komisijos nariu ketveriems metams.

Stiprinant Statistikos departamento, kaip šalies oficialiąją statistiką koordinuojančios institucijos, vaidmenį, planuojama didelį dėmesį skirti kitų institucijų ir įstaigų atliekamų statistinių tyrimų metodikų kokybei vertinti. Tam bus parengta tvarka, numatytos procedūros, papildyti Statistikos departamento Metodinės komisijos nuostatai.

Plečiant ir stiprinant bendradarbiavimą su oficialiąją statistiką tvarkančiomis institucijomis ir įstaigomis bei Lietuvos banku, planuojama reguliariai kviesti jų atstovus į Statistikos departamento kolegijos posėdžius – nagrinėjant tam tikros srities statistikos plėtros ir tobulinimo klausimus, Metodinės ir Terminijos komisijų posėdžius – svarstant statistinių tyrimų metodikas ir inventorizuojant bei tobulinant statistikos terminus.

Planuojama organizuoti specializuotus mokymus oficialiąją statistiką tvarkančių institucijų ir įstaigų atstovams.

Toliau stiprinamas bendradarbiavimas su Pramonininkų, Verslo darbdavių konfederacijomis, Prekybos įmonių asociacija, Ūkininkų sąjunga, profesinėmis sąjungomis ir kitomis visuomeninėmis organizacijomis, tiriamas jų statistinės informacijos poreikis.

Svarbiausi artimiausios ateities uždaviniai – tinkamai užbaigti 2010 m. visuotinį žemės ūkio surašymą ir pasiręgti atlikti 2011 m. visuotinį gyventojų ir būstų surašymą.

Toliau bus skiriamas didelis dėmesys statistinės informacijos kokybei, informuojant vartotojus apie statistinių rodiklių kokybės parametrus, skelbiant jų kokybės aprašus.

Pirmenybė ir toliau bus teikiama elektroninei duomenų surinkimo formai ne tik statistiniuose verslo tyrimuose, bet ir surašymų metu, taip pat statistinių rodiklių duomenų bazės plėtrai, kartu – statistinės informacijos prieinamumui gerinti. Iškeltas gana ambicingas uždavinys sukurti priemones, leisiančias paimti verslo ir apskaitos sistemų duomenis ir transformuoti juos į tinkamus statistikai rengti. Taip tikimasi gerokai sumažinti naštą respondentams. Pradėtas vykdyti iš struktūrinių fondų finansuojamas projektas, kurio tikslas – sukurti priemones verslui rengti ir teikti duomenis oficialiajai statistikai iš verslo valdymo ar informacinių sistemų. Tai taip pat turėtų gerokai sumažinti naštą respondentams.

Toliau bus tobulinami vidiniai Statistikos departamento procesai: diegiamos ir tobulinamos elektroninės verslo, dokumentų valdymo sistemos, tyrimų duomenys perkeliama į integruotą statistinę informacinę sistemą.

Oficialiosios statistikos išsibarstymas po skirtingų statistinę informaciją rengiančių ir skelbiančių institucijų interneto puslapius, jų pranešimus bei kitus šių institucijų rengiamus dokumentus apsunkina jos paiešką, riboja išsamumą ir metodologijų suderinamumą, t. y. dėl tokio nekoordinuoto oficialiosios statistikos pateikimo būdo nukenčia jos kokybė ir prieinamumas vartotojui.

Nors įgyvendintos priemonės 2009 m. leido 98,8 procento užtikrinti Statistikos departamento elektroninių paslaugų prieinamumą, tačiau net esamas pakankamai geras rodiklių duomenų bazės funkcionalumas ir techninės galimybės naudojant PC-Axis programinę įrangą neatitinka augančių statistinės informacijos vartotojų poreikių. Pradėtas projektas (taip pat finansuojamas iš ES struktūrinių fondų), kurį įgyvendinus bus sudarytos sąlygos vienoje vietoje

skelbti visą oficialiąją statistiką, nepriklausomai nuo to, kokia įstaiga ją parengė, t. y. projektas prisidės prie „vieno langelio“ principo įgyvendinimo. Be to, šis projektas pagerins bendradarbiavimą tarp institucijų, padidins gyventojų pasitikėjimą valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis, viešųjų paslaugų, teikiamų verslui ir piliečiams, kokybę, prieinamumą ir poreikių atitikimą. Bus užtikrintas vartotojų pageidaujamo statistinių rodiklių rinkinių pateikimas norimomis formomis ir būdais (duomenų lentelėmis, grafiniais pavaizdavimais, žemėlapiams, eksportuojant įvairiais formatais ir t. t.). Portalas suteiks galimybę pasiekti statistinę informaciją, parengtą ne tik Statistikos departamente, bet ir kitose oficialiąją statistiką tvarkančiose institucijose ir įstaigose.

TEISINĖ APLINKA

Strateginiu laikotarpiu iki 2012 m. svarbiu uždaviniu išlieka teisės aktų suderinamumo užtikrinimas, sistemingos jų vykdymo stebėsenos stiprinimas bei statistikos tyrimų ir darbų reglamentavimas, inicijuojant ES, šalies ar vidaus teisės aktų priėmimą, naujus tyrimus ir darbus pagrindžiant finansiniais ir žmogiškaisiais išteklių. Naujojo 2009 m. ES reglamento dėl Europos statistikos nuostatos ir numatomi pertvarkymai oficialiosios statistikos sistemoje pareikalaus neatidėliojant atnaujinti nacionalinį statistikos įstatymą, kartu siekiant racionalizuoti Statistikos departamento infrastruktūrą, kuri sudarytų galimybes vadovaujantis išlaidų ir naudingumo principu efektyviau naudoti išteklius.

Nepaisant sudėtingos ekonominės padėties ir sumažintų asignavimų bei numatomo Statistikos departamento statuso keitimo, siekiama ir tikimasi, kad bus išsaugoti statistikos objektyvumą užtikrinantys profesinis ir institucinis tarnybos nepriklausomumas, jos koordinacinis vaidmuo ir didėjantis pasitikėjimas statistika.

Siekdamas gerinti oficialiosios statistikos organizavimą prisitaikant prie pakitusios aplinkos, naujų reikalavimų statistikai ir didėjančio statistinės informacijos poreikio ir atsižvelgdamas į Europos Par-

lamento ir Tarybos reglamento dėl Europos statistikos nuostatas, Statistikos departamentas rengia Lietuvos Respublikos statistikos įstatymo pakeitimo įstatymo projektą.

Kalbant apie artimiausias ir tolimesnes perspektyvas reikia pabrėžti, kad pagrindinis tikslas tebėra vartotojų informacinių poreikių tenkinimas aprūpinant juos kokybiška statistine informacija, tuo prisidedant prie demokratijos palaikymo ir tobulinimo šalyje, bei aktyvų įstaigos dalyvavimas tobulinant Europos ir tarptautinę statistiką.

Taip bus siekiama užtikrinti Statistikos departamento kokybės vadybos sistemos funkcionalumą, didinti institucijos veiklos efektyvumą.

LITERATŪRA

1. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 223/2009 dėl Europos statistikos, panaikinančias Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB, Euratomas) Nr. 1101/2008 dėl konfidencialių statistinių duomenų perdavimo Europos Bendrijų statistikos tarnybai, Tarybos reglamentą (EB) Nr. 322/97 dėl Bendrijos statistikos ir Tarybos sprendimą 89/382/EEB, (Eurotomai), įsteigiantį Europos Bendrijų statistikos programų komitetą (2).
2. Grėska, J. 1999: *Lietuvos statistika XX amžiuje*, straipsnių rinkinys, Vilnius: Statistikos departamentas.
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. sausio 20 d. nutarimas Nr. 80 „Dėl Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo“ (Žin., 2010, Nr. 11-535).
4. *Lietuvos statistikos darbai, 2009*. Vilnius: Statistikos departamentas.
5. *Lietuvos statistika XX amžiuje*, straipsnių rinkinys, 1999. Vilnius: Statistikos departamentas.
6. Martišius, S. 1999: *Lietuvos statistika XX amžiuje*, straipsnių rinkinys, Vilnius: Statistikos departamentas.
7. Martišius, S. 2009: Tarpukario Lietuvos statistika ir jos kūrėjai, *Lietuvos statistikos darbai*, Vilnius: Statistikos departamentas, p. 4–14.